

виключає прийняття Верховною Радою України норм, які з урахуванням положень п. 4 мотивувальної частини цього рішення КСУ встановлюватимуть допустимі випадки обмежень застосування запобіжних заходів за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні окремих злочинів, але таким чином, щоб ці обмеження не були свавільними та несправедливими, переслідували легітимну мету, були зумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, забезпечували змогу оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію права на свободу. Деякі можливі кроки вже були запропоновані [9]. Особливо важливо є у такому випадку змога слідчого судді, суду здійснювати оцінку саме пропорційності, адже у практиці ЄСПЛ визнається, що тримання під вартою відповідно до пп (с) п. 1 ст. 5 Конвенції має задовольняти вимогу пропорційності. Наприклад, у справі «Амбрушкевич проти Польщі» Суд розглядав питання, чи було взяття заявника під варту кінце необхідним для забезпечення його присутності в суді та чи могли інші, менш суворі заходи бути достатніми для досягнення цієї цілі (справа «Хайредінов проти України» (заява № 38717/04)). Тримання під вартою відповідно до пп «с» п. 1 ст. 5 Конвенції має втілювати вимогу пропорційності, яка зумовлює існування

обґрунтованого рішення, яким здійснюється оцінка відповідних аргументів «за» і «проти» звільнення (справа «Таран проти України» (заява № 31898/06)).

Таким чином, аналіз рішень КСУ стосовно права на свободу у кримінальному провадженні демонструє доволі чітку тенденцію: по-перше, тлумачення норм чинного законодавства в аспекті поваги до презумпції свободи особи; по-друге, уточнення механізму оскарження судових рішень стосовно тримання під вартою; по-третє, визначення порядку виконання рішень КСУ шляхом вказання необхідності зміни нормативної регламентації певних процедур стосовно позбавлення особи свободи.

Нормативна модель оскарження та розгляду скарг на ухвали про обрання та продовження строку запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має полягати у: встановленні скорочених строків оскарження (на кшталт строків на оскарження ухвал слідчих суддів); оперативній процедурі розгляду без витребування матеріалів кримінального провадження (витребовуються належним чином засвідчені копії, сторона захисту має вказати у скарзі, які саме). Розгляд скарги не є підставою для зупинення провадження; неявка сторін у разі належного повідомлення та відсутності клопотань про особисту участь обвинуваченого не є підставою для відкладення розгляду скарги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Круценко Т.В. Проблема реализации права на обжалование меры пресечения избранной, измененной, продленной или отмененной в стадии судебного разбирательства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 6. С. 302–304. URL: http://www.pap.in.ua/6_2015/92.pdf
2. Радутний О.Е. Прогалини у доступі до правосуддя на стадії судового розгляду. *Актуальні проблеми судового права* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна, Харків, 20 квіт. 2017 р. Харків, 2017. Т. 1. С. 118–122.
3. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 237 с.
4. Лейба О.А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 216 с.
5. Семишовський Л. Апеляція до вироку. КС дозволив обвинуваченим оскаржувати ухвали про тримання під вартою. Як бути судам? URL: https://zib.com.ua/ua/print/138171-ks_dozvoliv_obvinuvachenim_podavati_apelyacii_na_trimannya_p.html
6. Лист-запит. Відповідь Національного університету «Одеська юридична академія». Матеріали справи № 3-208/2018(2402/18) до Рішення КСУ № 4-р/2019 за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/m_s_4r_2019.rar
7. Гловюк І.В. Тримання під вартою у судовому розгляді: питання перспектив оскарження. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції* : матеріали науково-практичного семінару, м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 31 травня 2019 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 124–128.
8. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 р.). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
9. Мамедов Г. Як не дати підозрюваним у державній зраді втекти за кордон? URL: https://dt.ua/internal/yak-ne-dati-pidozryvanim-u-derzhavnyy-zradi-vtekti-za-kordon-316613_.html

УДК 343.237

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/61>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

THE METHODOLOGY OF RESEARCHING THE PROBLEMS OF CRIMINAL LAW SUPPORT OPERATING AND SEARCH ACTIVITIES OF STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE

Гриньків О.О., к.ю.н.
Державна прикордонна служба України

У статті розглядається питання методології дослідження проблем кримінально-правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності Державної прикордонної служби України.

Метою статті є пошук методологічних засад дослідження питань такого забезпечення. Аналізуються точки зору щодо понять «методологія», «метод пізнання». Приділено увагу класифікації методів у різних науках.

Зроблено висновки, що для вибору методів дослідження проблем кримінально-правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності варто визначити певні класифікаційні ознаки. При цьому необхідно охарактеризувати ієрархію ознак, їх впорядкування, кон-

кретизацію для певних методів. Ознаки, за якими поєднуються методи теоретичних досліджень або проводиться їхнє розчленування, піддаються дихотомічному поділу на істотні та менш істотні. Сукупність виділених класифікаційних ознак забезпечує: 1) вивчення закономірностей взаємних зв'язків між метою та засобами, теоретичним і практичним спрямуванням результатів розроблення моделі кримінально-правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності; 2) вивчення глибинних зв'язків між правничими засобами та результатами їхнього застосування; 3) вивчення факторів, що визначають зміст кримінально-правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності тощо.

Ефективність обраних методів визначається тим, наскільки вони відповідають характеру об'єкта, оскільки мають уможливити одержання попереднього знання про суспільні відносини, що виникають в оперативно-розшуковій діяльності та трансформуються у правові відносини під дією норм права, якими врегульовується оперативно-розшукова діяльність. Отже, дослідження проблем кримінально-правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності має свою специфіку, що обов'язково має бути враховано при виборі конкретних методів пізнання.

Ключові слова: методологія, методи, кримінально-правове забезпечення, організація дослідження, правове дослідження, оперативно-розшукова діяльність.

The article is about the methodology of investigating the problems of criminal legal support for the operational and investigative activity of the State Border Guard Service of Ukraine.

The purpose of the article is to find the methodological bases for the investigation of such provision. The perspectives on the concepts of "methodology", "cognition method" are analyzed. Attention is paid to the classification of methods in different sciences.

It has been concluded that certain classification features should be identified in order to select methods for investigating the problems of criminal-law support of operational-search activity. It is necessary to characterize the hierarchy of features, their ordering, concretization for certain methods. The features by which the methods of theoretical research are combined, or their dismemberment is carried out, are dichotomously divided into significant and less essential. The set of distinguished classification features provides: 1) the study of patterns of mutual relations between purpose and means, theoretical and practical direction of the results of the development of a model of criminal law support of operational-search activity; 2) study of the deep links between the remedies and the results of their application; 3) study of the factors that determine the content of the criminal legal support of operational and search activities, etc.

The effectiveness of the methods chosen is determined by how appropriate they are to the nature of the object, since they must allow for prior knowledge of public relations arising in the search and search activities and transformed into legal relations under the rules of law governing, which are regulated the operating and search activities. Therefore, the investigation of the problems of the criminal law support of the operational-search activity has its specificity, which must be taken into account when choosing specific methods of cognition.

Key words: methodology, methods, criminal law support, organization of research, legal research, operating search activity.

Зростання кримінальної активності загалом та масштаби контрабанди в Україні актуалізують питання протидії цим негативним явищам кримінально-правовими й оперативно-розшуковими засобами, зокрема й силами Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). Зауважимо, лише легальний зовнішньоторговельний оборот України в 2018 р. становив \$104,5 млрд, що еквівалентно 80% внутрішнього валового продукту (далі – ВВП) України; паралельно ж тінювий імпорту традиційно коливається в діапазоні 10% ВВП. Щорічний обсяг контрабанди в Україні становить понад \$10,6 млрд на рік, що спричиняє щорічні втрати 870 000 робочих місць та \$6,4 млрд як відтік валюти з країни. У 2018 р. через існування контрабандних схем бюджет України втратив \$3,6 млрд, що дорівнює енергомодернізації житлового фонду країни за 5 років або ремонту 9608 км доріг чи модернізації 5732 шкіл або 16 786 лікарень. У разі закриття контрабандних потоків можливо підвищити середню пенсію на 32,8% до 3900 грн [1].

Дослідження показує, що здебільшого учинення контрабанди відбувається в умовах співучасті. У прикордонних районах діють організовані групи та кримінально-протиправні організації, що спеціалізуються на контрабанді. Протидіяти цим негативним явищам можна як легально, так і таємними способами, що включають можливість проникнення в ці групи оперативних співробітників ДПСУ або осіб, які їм конфіденційно сприяють. Ось чому питання співучасті так важливі для питань кримінально-правничого фундаменту оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) ДПСУ.

Теорія кримінального права проблема караності співучасників кримінального правопорушення та форм і видів співучасті протягом значного проміжку часу привертала увагу різних вчених. Так, у дорадянський період окремі її аспекти досліджувалися в наукових працях С.М. Будзінського, В.В. Єсіпова, О.Ф. Кістяківського, Г.Є. Колоколова, М.А. Неклюдова, М.Д. Сергєєвського, Г.І. Солнцева, В.Д. Спасовича, М.С. Таганцева та ін. У радянський та сучасний період часу вони висвітлювалися Ю.В. Абакумовою, С.С. Аветисяном, Д.П. Альошиним, О.А. Арутюновим, М.І. Бажановим, Ю.В. Баулінін, В.О. Бугаєвим, Ф.Г. Бурчаком, А.А. Вознюком, Р.Р. Галіакаровим, Л.Д. Гаухманом, П.І. Грішаєвим, Ю.В. Гродець-

ким, Н.О. Гуторовою, О.О. Дудоровим, Г.П. Жаровською, А.Ф. Зелінським, М.Г. Івановим, О.О. Квашою, М.І. Ковалюком, О.Ф. Ковітіді, А.П. Козловим, І.А. Копйовою, Г.А. Кригером, Н.Ф. Кузнецовою, П.С. Матишевським, І.І. Митрофановим, В.О. Навроцьким, Г.В. Новицьким, Р.С. Орловським, М.І. Пановим, А.А. Піонтковським, А.О. Пінаєвим, А.М. Притулою, В.С. Прохоровим, В.В. Сташисом, В.Я. Тацієм, П.Ф. Тельновим, А.А. Тер-Акоповим, А.Н. Трайніним, О.В. Ус, П.Л. Фрісом, М.І. Хавроноком, М.Д. Шаргородським, Н.М. Ярмиш та іншими вченими.

Разом із тим питання кримінально-правового забезпечення ОРД ДПСУ залишилися поза увагою науковців.

Тому питання протидії контрабанді, в тому числі шляхом здійснення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) для документування випадків контрабанди й інших кримінально-караних деліктів, є не просто актуальним для оперативних підрозділів ДПСУ, а й практично необхідним для всієї країни. У зв'язку з цим метою статті є пошук методологічних засад дослідження кримінально-правового забезпечення ОРД ДПСУ.

Одним із головних факторів будь-якої наукової праці є визначення її методів. Саме методологією встановлюється коло методів дослідження, що є підґрунтям отримання та систематизації відповідних знань, в нашому випадку – проблем кримінально-правового забезпечення ОРД ДПСУ. А.Б. Паршутін зазначає, що пошук теоретичної моделі, яка б охоплювала сутнісні ознаки явища, що досліджується, відтворювала сутність процесу, механізм його функціонування неможливий без застосування певної сукупності методів, прийомів наукового пізнання, застосування яких в індивідуально підібраній комбінації та спеціально визначеній послідовності уможливило реалізувати мету та завдання дослідження, дати обґрунтованих висновків, потрібних для виконання відповідного наукового завдання чи розв'язання проблеми. Індивідуально визначена система методів, прийомів, процедур наукового пізнання є методологічною основою наукового дослідження, формування якої визнається однією з актуальних проблем пізнання й обґрунтування теоретичних, правових, організаційних основ втручання у приватне спілкування, що потребує відповідного наукового супроводу [2, с. 107].

У зв'язку з пошуком наукових методів, прийомів наукового пізнання проблем кримінально-правового забезпечення ОРД ДПСУ варто наголосити на тому, що їх необхідно відрізнити від методології ОРД. Під час зіставлення методів теорії ОРД та методів практичної діяльності суб'єктів ОРД можна побачити, що окремі загальнонаукові методи дослідження оперативного-тактичних, організаційно-управлінських і правничих проблем ОРД іноді взагалі неможливо застосувати в практичній площині у вирішенні завдань ОРД. Аналізуючи систему загальнонаукових методів дослідження теорії ОРД, В.О. Лукашов виокремлює історико-логічний метод, під час застосування якого генетичне дослідження аналізованих явищ і процесів у сфері ОРД віддзеркалює логіку їхньої перспективи, розкриває перед дослідником їхнє змістовне навантаження у вигляді послідовного в часі поглиблення власних знань [3, с. 104].

Зрозуміло, що у разі потреби вивчення генезису ОРД цей метод наукового пізнання виявляється взагалі непридатним, для прикладу, під час проведення ОРЗ, що проводяться в конкретній оперативно-розшуковій справі. Разом із тим окремі методи практичної діяльності суб'єктів ОРД, на наш погляд, не можуть використовуватися як методи наукового пошуку вченого. Аналіз спеціальної літератури свідчить, що окремі автори у процесі формування наукових знань у теорії ОРД виділяють методи практичної діяльності (далі – методи ОРД), їх різновиди тощо. Так, на думку А.Є. Чететіна, до методів ОРД належать: оперативне спостереження, розвідувальне опитування, оперативний огляд, оперативне розпізнання, метод аналітичної розвідки, агентурний метод, оперативна комбінація, експериментальний метод, легендування, метод контролю мереж електров'язку [4, с. 31–37].

Не проводячи детального аналізу цього судження, зазначимо, що деякі методи ОРД й окремі ОРЗ зафіксовані в ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». У теорії ОРД ще не вироблено єдиного підходу до зіставлення методів ОРД й ОРЗ. Варто зазначити, що об'єктивні складнощі в зіставленні методів ОРЗ і методів ОРД з'явилися внаслідок прийняття 18 лютого 1992 р. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – ЗУ про ОРД) та 30 червня 1993 р. Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». У певній мірі це пояснюється тим, що в цих законах окремі раніше розглянуті в спеціальній літературі методи ОРД (розвідувальне опитування, приховане спостереження, оперативний огляд) були зараховані законодавцем до самостійних ОРЗ.

Так, відповідно до ст. 8 ЗУ про ОРД опитування, спостереження, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи включені до переліку ОРЗ. Вважаємо, що кожен метод, спосіб, прийом ОРД має бути наділений «самостійністю» з точки зору його застосування. З огляду на це, неприпустимим є називання методом ОРД розвідувального опитування, оперативного спостереження з урахуванням того, що опитування, спостереження законодавцем визначив як самостійні ОРЗ. Методи ОРД мають доповнювати структуру оперативно-розшукової діяльності, але не підміняти собою ОРЗ.

Основними ознаками (рисами) методів ОРД є те, що вони: 1) застосовуються для практичного вирішення оперативно-розшукових завдань, у т.ч. вважаються інструментом, що створює підґрунтя для одержання оперативно значущої інформації; 2) використовуються службовими особами органів, що уповноважені здійснювати ОРД, а також особами, які конфіденційно діють із цими органами, як захід реалізації власної компетенції; 3) в усіх випадках застосовуються в конкретних організаційно-тактичних формах ОРД, основними з яких є виявлення осіб і фактів, що викликають оперативний інтерес, оперативно-розшукова профілактика, оперативне розроблення

(операція), оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінально караних діянь тощо. Поза проявом цих форм методи ОРД зовні не проявляються. До того ж однакові методи ОРД можуть використовуватися під час проведення різноманітних ОРЗ; 4) обмежені законодавцем (ст. 8 ЗУ про ОРД).

Отже, методи ОРД (методи практичної діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності) – це система тактично однорідних, науково обґрунтованих розвідувально-пошукових способів і прийомів, що обираються та використовуються з урахуванням наявної оперативно-розшукової обстановки та конкретних фактів із метою вирішення оперативно-розшукових завдань. Тобто методи практичної діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності не можуть збігатися із методами наукового пізнання державно-правових явищ.

Попри це, дослідниками (Д.В. Гребельським, В.А. Лукашовим, В.Г. Бобровим, В.Г. Самойловим, С.С. Овчинським, А.Г. Маркушиним та ін.) виокремлюються спеціальні методи теорії ОРД, до переліку яких належать: опитування, спостереження, обстеження споруд, інших об'єктів й їх дослідження, оперативний експеримент, інформаційно-аналітичні методи (аналізу й оцінки оперативної обстановки, отримання й оброблення особистісних відомостей, оброблення оперативно-технічної інформації), метод системного вивчення та впровадження передового досвіду, порівняльно-правовий та формально-логічний методи тлумачення правничих норм ОРД [5, с. 14]. Тому, наприклад, В.П. Кушніт погоджується з думками А.І. Алексєєва і Г.К. Синілова, що під час дослідження проблем ОРД загальнонаукові та спеціальні методи інших наук трансформуються (модифікуються), набуваючи специфічних рис, і зокрема, характерних для предмета теорії ОРД [6, с. 468].

Незважаючи на значущість методології під час проведення будь-якого наукового дослідження, в науковому середовищі нині бракує єдиного підходу до розуміння поняття методологічної бази дослідження. Методологія правничої науки визначається як система засад і способів організації, побудови та реалізації теоретико-пізнавальної юридичної діяльності у сфері дослідження державно-правничої реальності, а також вчення про цю систему [7, с. 34]; система способів і підходів наукового дослідження та теоретичні засади їх використання під час вивчення правничих явищ [8, с. 618–619]; логіка «організації дослідницької діяльності вченого, що полягає у визначенні мети і предмета наукової роботи, підходів і орієнтирів у її виконанні, виборі засобів і методів, що визначають насамкінець найкращий результат» [9, с. 35]. Інші науковці зазначають, що методологія – це вчення про методи дослідження, про правила мислення під час створення теорії науки [10, с. 63].

Найпростішою та найзагальнішою є розуміння методології як: 1) вчення про наукові методи пізнання та перетворення світу, його філософського, теоретичного підґрунтя; 2) сукупності методів дослідження, що застосовуються у відповідній науці згідно зі специфікою об'єкта пізнання [11, с. 664]. Перше визначення заперечень не викликає, на відміну від іншого, що вводить нас у певний дискурс. Отже, суперечливе розуміння поняття методології зумовлює різні варіанти її тлумачення. Різноманітні наукові дисципліни (природничі, соціальні, гуманітарні, правничі, технічні) відмежовуються одна від одної не лише характером і змістом об'єкта (предмета) вивчення, а й особливим, так званими конкретними науковими методами. Кінцеві результати дослідження в будь-якій науці здебільшого залежать від категорії, методів дослідження й узагальнення [12, с. 66].

Квінтесенцією наукової методології визнається вчення про методи пізнання (від грецьк. *methodos* – шлях, спосіб дослідження, вчення, теорія), коло яких становить її

змістовне навантаження. Власне пізнання розглядається як процес ідеального освоєння об'єктивного світу. Реалізуючись при віддзеркаленні його свідомістю, пізнавальний процес постає як принципово творче відображення об'єктивної реальності, тому що його результатом не вважається створення ідеальної копії стану речей, «повторення» в ідеальній формі того, що вже наявне [13, с. 238].

У кримінально-правовій науці виокремлюють загальнонаукові методи, розроблені філософією та теорією пізнання (гносеологією): діалектичний, системно-структурний аналіз, формально-логічний (догматичний), соціологічний, історичний, порівняльний (компаративістський) методи тощо. Взаємодоповнюючі, вони загалом утворюють складну, діалектично-суперечливу і водночас єдину систему взаємопов'язаних прийомів наукового пізнання кримінально-правової матерії. Своєю чергою, кримінально-правова наука на підставі філософських методів розробляє приватно-наукові (спеціальні) методи, які опосередковують філософські методи, враховуючи особливості предмета дослідження [14, с. 35].

У правничих дослідженнях загальнонаукові методи мають такі особливості: 1) системність категоріально-понятійного апарата; 2) взаємозв'язок понять й основних положень; 3) забезпечення взаємної залежності між функціональними теоретичними положеннями кримінально-правового забезпечення ОРД. До загальнонаукових методів можна також зарахувати історичний та логічний методи дослідження, що уможливають вивчення об'єкта в процесі його перспективи, що відіграє важливу роль у дослідженні проблем кримінально-правового забезпечення ОРД. Наприклад, логіко-історичний аналіз дослідження проблем кримінально-правового забезпечення ОРД дає змогу визначати зміни в поглядах науковців як на саме розуміння такого забезпечення, так і на поняття, методи, сили та засоби ОРД; структуру та зміст нормативних положень закону про кримінальну відповідальність, які реалізуються під час проведення ОРД та ін.

Практично необхідними методами дослідження проблем кримінально-правового забезпечення ОРД є аналіз і синтез. Аналіз розчленовує оперативно-розшуковий процес на частини, ознаки. Розглядаються вони як частини цілого за допомогою синтезу. Вихідною засадою цих методів дослідження є положення про те, що будь-яке явище, будь-який предмет є цілісним, що складається з окремих складових елементів. Аналіз і синтез застосовуються в нерозривній єдності і тісному взаємозв'язку з іншими методами. Тільки завдяки цьому досягається основна мета пізнання – розкриття сутності досліджуваного оперативно-розшукового процесу. Наприклад, оцінюючи оперативно-розшуковий процес, потрібно його поділити на окремі частини: діяльність оперативних співробітників ДПСУ і осіб, що співпрацюють з оперативними підрозділами ДПСУ, під час здійснення ОРЗ, робота з використанням норм кримінального й оперативно-розшукового права, діяльність самих оперативних підрозділів ДПСУ, діяльність щодо попередження, своєчасного виявлення та припинення кримінально каранних деліктів, діяльність щодо виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, діяльність зі здійснення профілактики правопорушень та ін. Їхнє вивчення проводиться шляхом подальшого розчленування. Аналізуючи всі ці елементи, вченому необхідно їх співвіднести з оперативно-розшуковим процесом як цілим, із метою та завданнями дослідження і в підсумку узагальнити отримані результати.

Під час вивчення загальних понять та категорій кримінально-правового забезпечення ОРД варто використовувати такий загальнонауковий метод пізнання, як узагальнення, метод сходження від абстрактного до конкретного, що ґрунтується на абстрагуванні та порівнянні. Узагальнення спрямоване на визначення загальних властивостей

та відносин, характерних для різних предметів, поєднує їх і розглядає як самостійні сутності. Процес сходження від одиничного до загального, від конкретного до абстрактного пов'язаний із пізнанням сутності оперативно-розшукової дійсності. Пізнання через абстрактне призводить до конкретного, до наукового знання про досліджуване правове явище. Цей процес руху думки є одним з основних методів теоретичного пізнання.

У вивченні проблем кримінально-правового забезпечення ОРД активно використовуються такі загальнонаукові методи, як індукція, дедукція, трандукція, редукція тощо. Варто визначити роль дедукції в теоретичному пізнанні. Розроблена через дедуктивний метод теорія є сукупністю положень, отриманих недедуктивним шляхом (як у формі попередніх знань, так і у формі змістовних інтерпретацій). В аналізі кримінально-правового забезпечення ОРД дедукція має бути пов'язана з іншими методами, такими як індукція, аналіз, синтез, аналогія тощо. Трандукція – логічний метод дослідження, один зі способів мислення. Умовиводи, від часткового до більш часткового, які визначають загальні закономірні зв'язки правничих явищ, називаються трандуктивними. Метод дедукції використовується для визначення зв'язків між різними теоретичними положеннями та фактами.

Значення аналогії в теоретичних дослідженнях проблем кримінально-правового забезпечення ОРД є істотним. Так, первісний матеріал для визначення й обґрунтування гіпотези дає аналогія. Під час виявлення подібностей у правничих явищах, що розглядаються, щодо явищ та закономірностей, які вивчалися раніше, робиться припущення в формі умовиводу від загального до часткового. У дослідженні кримінально-правового забезпечення ОРД процес теоретичного аналізу кожної проблеми розглядається як складна система. З'ясовується кожен об'єкт, його функції, структура в правничих дослідженнях, що ґрунтуються на системному підході. Саме такий підхід дає змогу глибше та дієвіше проникати в сутність кримінально-правового забезпечення ОРД, знаходити закономірності його розвитку, зовнішні та внутрішні взаємні зв'язки, описувати протиріччя, що виникають. Системний підхід як загальнонауковий метод є однією з найважливіших методологічних засад кримінально-правового забезпечення ОРД.

Лише системний підхід забезпечує змогу всебічно й якісно охарактеризувати кримінально-правове забезпечення та оперативно-розшуковий процес як складні організовані об'єкти в їхній цілісності і взаємному зв'язку всіх їхніх параметрів і компонентів. Через системний підхід у теоретичних дослідженнях вирішуються такі проблеми кримінально-правового забезпечення ОРД: 1) розроблення теоретичної концепції на підґрунті системних засад; 2) керування оперативно-розшуковим процесом; 3) аргументування цілісних системних об'єктів, що характеризують проблемні процеси кримінально-правового забезпечення ОРД, розвитку ОРД та механізмів проведення ОРЗ; 4) розроблення програм дослідження; 5) розроблення правничих конструкцій для дослідження реальних оперативно-розшукових систем. Аналіз проблем кримінально-правового забезпечення ОРД, складних організованих оперативно-розшукових систем варто здійснювати через більш прості, абстрактні конструкції штучно відтворених таких систем. Після вивчення виділених конструкцій одержані знання екстраполюються на об'єкти-оригінали. Лише при такій структурі методи другого типу переплітаються з методами, що мають теоретичний характер. Все це характеризує моделювання як загальнонауковий метод. Він є одним із засобів подальшого розвитку теорії для визначення кількісної і якісної характеристик об'єкта.

Семіотичний підхід до процесу кримінально-правового забезпечення ОРД розглядає нормативні приписи, що досліджуються, як різні знакові системи, які регулюють певну сферу діяльності, кожна із цих систем характеризу-

ється своєю особливою мовою, утвореною алфавітом знаків, що в сукупності віддзеркалюють порядок здійснення ОРД у досліджуваній галузі. Семіотичний підхід до кримінально-правового забезпечення ОРД уможливує вимір ступеня кримінально-правового врегулювання ОРД через інформаційний аналіз.

Під час вивчення проблем кримінально-правового забезпечення ОРД широко використовуються й спеціальні методи дослідження, пов'язані зі специфічними завданнями підготовки співробітників і військовослужбовців для оперативних підрозділів ДПСУ: правничий аналіз службово-бойової діяльності військовослужбовців, історико-логічний аналіз накопичення нормативного матеріалу для врегулювання ОРД, компонентний аналіз знань, умінь, навичок прикордонників тощо. У дослідженнях хронометражні методи використовуються для вивчення структури та тривалості проведення комплексу ОРЗ під час здійснення ОРД і окремих її частин. Вибір конкретного методу залежить від об'єкта, що досліджується.

Для дослідження проблем кримінально-правового забезпечення ОРД особливий інтерес становлять прогностичні методи. До них належать експертні методи, методи екстраполяції й інтерполяції. Метод екстраполяції дає змогу перекласти деякі закономірності й тенденції, що мають місце в певний часовий період, на інший часовий період у майбутньому. Метод екстраполяції використовується під час формування пропозицій з удосконалення нормативного забезпечення ОРД. Визначення можливих часових меж прогнозу обов'язково має бути пов'язано з попереднім аналізом кожного об'єкта кримінологічного прогнозування та виявлення показників кримінальної активності на державному кордоні та прилеглий зоні для екстраполяції. Методи експертних оцінок дають змогу одержати прогностичну інформацію на основі виявлення й оброблення думок фахівців. До найбільш популярних методів експертних оцінок у практиці оперативно-розшу-

кового прогнозування можна зарахувати: метод експертного опитування, метод колективної генерації наукових ідей фахівців у галузі кримінального, кримінально-процесуального й оперативно-розшукового права.

Для вибору методів дослідження проблем кримінально-правового забезпечення ОРД варто визначити такі класифікаційні характеристики: 1) відповідність характеру досліджуваного об'єкта; 2) ступінь використання наукою; 3) результативність у дослідженні (вірогідність, повнота розкриття результатів тощо). Запропоновані класифікаційні ознаки уможливають дослідження основних завдань кримінально-правового забезпечення ОРД. При цьому потрібне визначення ієрархії ознак, їх впорядкування, конкретизації для певних методів. Визначальним початком для цього є логічні вимоги, і виокремлені ознаки мають дихотомічний характер. Ознаки, за якими поєднуються методи теоретичних досліджень або проводиться їхнє розчленовування, піддаються дихотомічному поділу на істотні й менш істотні. Сукупність виділених класифікаційних ознак забезпечує: 1) вивчення закономірностей взаємних зв'язків між метою та засобами, теоретичним і практичним спрямуванням результатів розроблення моделі кримінально-правового забезпечення ОРД; 2) вивчення глибинних зв'язків між правничими засобами та результатами їхнього застосування; 3) вивчення факторів, що визначають зміст кримінально-правового забезпечення ОРД тощо. Ефективність обраних методів визначається тим, наскільки вони відповідають характеру об'єкта, оскільки мають уможливити одержання попереднього знання про суспільні відносини, що виникають в оперативно-розшуковій діяльності та трансформуються в правові відносини під дією норм права, якими врегулюється ОРД. Отже, дослідження проблем кримінально-правового забезпечення ОРД має свою специфіку, що обов'язково варто врахувати під час вибору конкретних методів пізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі/непрямі втрати бюджету та економіки. URL: <http://ua-outlook.com.ua/pl/2019/07/06/smuggling-schemes/> (дата звернення: 10.07.2019).
2. Паршутін А.Б. Методологічні засади дослідження теорії та практики втручання у приватне спілкування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 50. Том 2. С. 107–111.
3. Теория оперативно-розыскной деятельности : учебник / под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Сенилова. Москва : ИНФРА-М, 2006. 832 с.
4. Чечётин А.Е. Оперативно-розыскные мероприятия: понятие, сущность, структура: препринт. Барнаул : Изд-во БЮИ МВД России, 2004. 49 с.
5. Малыгин С.С., Чечётин А.Е. Основы оперативно-розыскной деятельности: курс лекций. Екатеринбург : Изд-во Уральского юридического института МВД России, 2001. 301 с.
6. Кушпін В.П. Типологізація у методології оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 466–471.
7. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 655 с.
8. Рабинович П.М. Методологія юридичної науки. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ, 2001. Т. 3. 792 с.
9. Митрофанов І.І. Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2017. 460 с.
10. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Кондор, 2009. 206 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
12. Філософія : навч. посібник / за ред. І.Ф. Надольного. 5-те вид., стер. Київ : Вікар, 2005. 516 с.